

Opponensi vélemény

Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák-magyar tábornokai.

Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornaszernagyok
című akadémiai doktori értekezéséről

Kezdjük a bevezető végénél, ahol Balla Tibor őrnagy úr azt írta, hogy a „a haderő legfontosabb posztjait betöltő generálisoknak jelentős szerepük volt abban, hogy a birodalom soknemzetiségű hadserege végig egységes maradt, általában jól megállta helyét a fronton – sőt időnként jelentős győzelmek kivívására is képes volt -, s 1918. november elején még akkor is harcolt, amikor a Monarchia államalakulatként már megszűnt létezni.” Az opponens számára rögtön adódik a kérdés, hogy ez a teljesítmény vajon elég-e, vagy többet is el lehetett volna várni az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének vezérkarától és vezénylő tábornokaitól? Különösen érdekes ezen felvetés, ha tisztában vagyunk a Nagy Háború addig soha nem látott nagyságú veszteségadataival, az egymást követő értelmetlen, legalábbis semmilyen eredményt nem hozó hadműveleteinek véráldozataival. Ide sorolhatnánk még a háború elvesztését is, de azt semmiképpen sem szeretnénk csupán az ő számlájukra írni. Vajon elkerülhető lett volna mindez, vagy legalábbis korlátozható lett volna a veszteség, ha másképpen vezetik a Monarchia haderejét? Első gondolatom persze nyilván az, hogy a szövetséges és a szembenálló felek vesztesége sem volt kisebb, így nyilván általános vezetési válságról kell vagy lehet beszélnünk.

Egy háborúra történő felkészülés — a hadügy általános gyakorlata szerint — mindig az előző háborús konfliktusok tapasztalatainak feldolgozásával, értékelésével veszi kezdetét. Vajon ez a munka milyen minőségben zajlott le a Monarchia vezérkaránál? Mayer-Csejkovics Károly vezérkari ezredes egy 1927-ben, a Hadtörténelmi Közlemények hasábjain megjelent tanulmányában erről a következőképpen számolt be. Az orosz-japán háború után a hadsereg szaklapjában, a „Danzers Armeezeitung”-ban egy pályázatot hirdettek meg olyan munkák elkészítésére, amelyekben a pályázóknak azt kellett taglalniuk, hogy az említett háború tapasztalatainak alapján kell-e változtatni a gyakorlati szabályzat szellemén, előírásain és ha igen, akkor miként. A száz arannyal díjazott első helyezett pályamunka végül is az lett, amely szerint a háború igazolta az érvényben lévő szabályzatok helyes szellemiségét.

Az 1904-05-ös orosz-japán háború tapasztalatainak feldolgozása pedig egy sor olyan gondolatot vetett fel, amely az akkori általános irányvonalától már jelentősen eltért. A döntések nélküli, több napos csaták, a sikertelen átkarolási kísérletek, a makacs, elhúzódó harcok, a kor modern fegyvereivel ellátott arcvonal nagy szilárdsága, mind azt a kérdéskört vetette fel, hogy lehet-e ilyen tömegű és fegyverzetű harcoló felek esetében — az eddigiekhez hasonló — gyorslefolyású, manőverező háborúra számítani? Az arcvonalak folyamatos meghosszabbítása, a harcok elhúzódó jellegét vetítik előre. E nézeteket taglalta Balla Tibor munkájában szereplő Maximilian Csicserics von Bacsány császári és királyi vezérezredes — későbbi gyalogsági tábornok — a „Die Schlacht” című 1908-ban megjelent munkájában. A vezérezredes, aki 1904 februárjától 1905 októberéig katonai attaséként a mandzsúriai orosz főhadiszálláson tevékenykedett könyvében azt a következtetés vont le, hogy a seregtestek hadászati arctámadás alkalmával fognak az ellenséggel találkozni és a siker, vagy balsiker az egyes alárendelt kötelékek tevékenységétől függ majd. Csicserics gondolatainak azonban jócskán voltak ellenzői, akik például az elemzett háborút távol-keleti, sajátos viszonyok mellett megvívott háborúnak értékelték és kizártak tartották, hogy ez Európára is érvényes legyen.

A Nagy Háború első hónapjában, az első galíciai hadjáratban a Monarchia itt harcoló csapatai elvesztettek 322.000 embert és 216 löveget. Az emberi és a technikai veszteség mellett hatalmas és talán pótolhatatlan volt az erkölcsi veszteség, mely a győzelembe vetett hit elvesztését, de mindenképpen megkérdőjelezését is jelentette. Feltehető tehát a kérdés, hogy a tábornoki kar tagjai valóban felkészültek voltak a rájuk bízott hatalmas, a törvény által kötelezett katonákból álló haderő vezetésére?

A kérdés megválaszolása természetesen túlmutat Balla Tibor munkáján és nem is a jelölttől várom a választ, legalábbis nem jelen értekezése kapcsán. Csupán arra kívántam rávilágítani, hogy milyen rendkívül nehéz értékítéletet mondani egy tábornoki karról, különösen egy vesztes és ilyen hatalmas veszteségeket hozó háború után. A hadsereg és különösen annak felsővezetése ugyanis egy társadalmi-politikai és gazdasági környezetben élt és él, amely meghatározza nagyságát, működését, korszerűségét vagy korszerűtlenségét, vagyis döntően befolyásolja harcértékét. Ennek a belátása lehet, hogy hiányzott a Monarchia hadügyi vezetéséből — ahogy ezt Mayer-Csejkovics a szemére is vetette —, de úgy vélem azt mégis nap mint nap érzékeltették, hogy hiába is szeretnének más vagy több fegyvert, erre aligha lesz lehetőség. Úgy tűnik, hogy az ötvenes-hatvanas éveiben járó magasabb tábornokok az új, a búr vagy a japán-orosz háború után kialakulóban lévő szemlélet megértésére és képviselésére már nem voltak alkalmasak.

Balla Tibor munkáját a hadtörténész nem veheti másként kezébe, mint nagy örömmel. Ez az öröm elsősorban annak szól, hogy ez és az ehhez hasonló munkák nagy segítséget nyújtanak a kutatásban, a tudományos munkában. Megkímélik a kutatót az időt rabló és sokszor hiábavaló keresgéléstől, hogy a jegyzetapparátusba bekerülhessenek a megfelelő életrajzi adatok vagy, hogy kiderüljön, hogy az adott személy, ez esetben egy tábornok, vajon milyen kitüntetéssel rendelkezett, vagy milyen iskolákat végzett, milyen tudományos munkával rendelkezett. Segít a munka abban is, hogy a tábornokok nevei ezentúl pontosan legyenek leírva és itt most nem a helyesírásra, vagy megfelelő névváltozatra utalok, amely szintén megtalálható a munkában, hanem arra, hogy egy katona nevéhez mindig hozzátartozik a rendfokozat, amely általában változik, jobb esetben felfelé, rosszabb esetben lefelé. Ez utóbbit lefokozásnak nevezik, persze ilyennel e könyvben aligha találkozhatunk, hisz a hadsereg elitjéről, a kiválók között is a legkiválóbbakról van szó.

Balla Tibor egy már megjelent könyvet nyújtott be doktori értekezésként, ami azzal a hátránnyal jár, hogy a jelölt ebben elsősorban nem tudományos minősítési szempontoknak igyekezett megfelelni, hanem egy használható, rövid statisztikai bevezetővel ellátott munkát kívánt az érdeklődők, de mindenekelőtt a szakemberek kezébe adni. Ennek köszönhetően valóban viszonylag tömör, mélyebb elemzést elkerülő bevezetést olvashatunk, amely azonban így is számos hasznosítható adatot tartalmaz. A bevezető külön értéke a rendkívül bő jegyzetapparátus, melyben a korszakkal foglalkozók szinte valamennyi alapmunkával találkozhatnak. A bevezető egyben módszertani kalauz is, hisz megismerhetjük belőle a legfontosabb források feltalálásának helyét, mely ismét csak komoly segítséget nyújt további kutatásokhoz. Talán itt érdemes megemlíteni, hogy a könyv egyúttal jól példázza, hogy milyen fontos és jó döntést hoztak a badeni szerződés megalkotói, amikor lehetővé tették magyar állandó delegátusok folyamatos jelenlétét a bécsi levéltárakban. Az elmúlt évtizedekben ennek köszönhetően számos értékes munka, közülük biográfia született, e munka előzményeként például Bona Gábor és Szakály Sándor tollából. A munka tanúsítja azt is, hogy Balla Tibor igen eredményesen használta fel kiküldetésének idejét.

A munka tanulmányozásakor elsősorban *A tábornokok életrajzi adataiból levonható következtetések* című résznél volt hiányérzetem. Szűk statisztikai adatsort kapunk, mely bizonyára bővebb, alaposabb és elemzőbb lett volna, ha a szerző a munkáját doktori értekezésnek készíti. A legfontosabb információk azonban így is szerepelnek a munkában. Számomra e részben, mint ahogy a lexikai részben is, legérdekesebb egy hiány, történetesen, hogy hiányoznak a nemzetiségre vagy származásra utaló adatok. Ennek a magyarázata azonban kézenfekvő, hisz a birodalom tábornoki kara számára „tiltott gyümölcs” volt a

nemzeti hovatartozás hangsúlyozása, ami megkérdőjelezhette a császári-királyi, majd császári és királyi jelző nemzetek felettségét. Ebből a szempontból tehát a haderő felső vezetése, ha úgy tetszik internacionalista volt, nem érintették a korra oly jellemző nacionalista eszmék. A katonacsaládokra jellemző származási sokszínűség labirintusába a szerző dicséretes módon nem is akart betévedni, az pedig, hogy az illető tábornok vajon milyen nemzetiségűnek vallotta magát, az a forrásokból aligha derülhetett ki.

A munka lexikon része tartalmazza a tábornokokra vonatkozó legfontosabb adatokat, a szerzőt dicséri, hogy elsősorban a katonai pályafutással kapcsolatos információkra összpontosította a figyelmét, ami katonai vezetőkről lévén szó, természetes. A rendfokozati és beosztási adatok mindegyikük esetében kirajzolja a pályaképet, az iskolai végzettséggel kapcsolatos adatok és a hadjáratokbani részvétel mutatja az előmenetel szakmai oldalát, a kitüntetések pedig jelzik az adott személy sikerességét (vagy jó kapcsolati rendszerét).

Balla Tibor könyve jól illusztrálja a szerző tudományos munkásságát, alaposságát, munkája átfogó képet ad az egykori Osztrák-Magyar Monarchia katonai felsővezetéséről, ahogy ma mondanák humánerőforrás oldalról. A könyv megkerülhetetlen lexikon minden kutató számára, aki a Monarchiával, illetve az első világháborúval tudományos igénnyel kíván foglalkozni.

Mindezek alapján úgy ítélem meg, hogy a mű hiteles adatokat tartalmazó alapos tudományos munka, teljes egészében a szerző sajátja és megfelel az elvárásoknak, a Doktori Szabályzat előírásainak. Javaslom a nyilvános vita kitűzését és a mű elfogadását.

Budapest, 2014. március 7.

/Csikány Tamás/